

KORRUPSIYA — TARAQQIYOT KUSHANDASI

Created on Thursday, 16 November 2017 11:10

Written by Super User

Hits: 18842

Hayotda albatta, har birimiz ertami-kechmi nohaqlikka, adolatsizlikka to'qnash kelishimiz ehtimoldan xoli emas. Aytaylik, puxta bilimga ega o'quvchining institutga kirolmasligi yoki sudyaning pora evaziga gunohkorni oqlab, begunohni qoralashi kabi nohaqliklaru bedodliklar hayotda ozmi-ko'pmi uchrab turadigan hodisalardir.

Davlat idorasida xizmat qilayotgan mas'ul shaxs pora evaziga fuqaroning ishini "to'g'rilab", hojatbarorlik qiladi. "Korrupsiya" so'zi lotinchadan kelib chiqqan bo'lib, pora evaziga sotib olish, buzilish, sotilish degan ma'nolarni bildiradi. Yanayam soddaroq aytganda, bu termin mansabdor shaxsning qonun va axloq me'yorlariga zid ravishda o'z shaxsiy manfaati uchun mansab vakolatlari va huquqlarini suiiste'mol qilishini anglatadi. Korrupsiyaning xarakterli jihati, amaldor hamda uning manfaatlari bilan jamiyat manfaatlarining bir-biriga zidligi hisoblanadi. Mazkur illatning aksariyat ko'rinishi amaldorlarning tovlamachiligi bo'lib, bunga davlatga qarshi jinoyat sifatida qaraladi.

Korrupsiya tushunchasi va shakllari xalqaro darajada rasman BMTning 1995 yildagi rezolyutsiyasida o'z aksini topgan. Ushbu rezolyutsiya qoidalariga muvofiq, davlat ichki qonunchiligi korrupsiya mezonlarini va uni bartaraf etish choralarini belgilaydi.

Ushbu illatning ildizlari bir necha ming yillarga borib taqalishi odamni chuqur mulohazaga toldiradi. Dastlab insonlar biror-bir mavqega ega bo'lish uchun qabila boshlig'i yoki oqsoqolga sovg'a-salomlar hadya qilganlar. Qimmatliroq sovg'a bu odamni boshqalardan ajratib turgan va uning iltimosi yoki talabi so'zsiz qondirilgan. Unga qarshi kurashgan ilk hukmdor sifatida eramizdan qariyb ikki yarim ming yil avval

yashagan Shumer podshohi Uruiningina nomi tilga olinadi. Qadim zamonlardayoq korruptsiyaga qarshi qattiq jazolar belgilanganiga qaramasdan, bu hamisha ham ko'ngildagidek natijani bermagan. Nari borsa, eng xavfli jinoyatlarning oldi olingan, xolos. Biroq kamomadga yo'l qo'yishlar va pora olishlar muntazam ravishda davom etavergan. Mazkur muammo bilan deyarli barcha qadimgi davlatlar va tuzumlar, hatto qadimgi Misr fir'avnlari ham to'qnash kelganlar.

Inson borki, nafs bor, inson borki, xatoga yo'l qo'yadi. Nafs, manfaat tufayli insonlar nohaqdan nohaq hukmdoru sudyalarning adolatsiz xukmlari jabrini chekkan. Bejiz ilohiy kitoblar sanalmish Injil va Qur'oni karimda o'zgarlar mol-mulkini nohaq o'zlashtirmaslik yoki qozilarga pora berish evaziga boshqalar mol-mulkini egallab olmaslik xususida oyatlar nozil bo'lmagan.

"Mol va (boylik)laringizni o'rtalaringizda botil (yo'llar) bilan yemangiz! Shuningdek, bila turib odamlarning haqlaridan bir qismini gunoh yo'li bilan yeyish(o'zlashtirish) maqsadida uni hokimlarga havola etmangiz! (Qur'oni karim, "Baqara" surasi, 188-oyat).

Korruptsiya jamiyatdagi iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy muammolar natijasida turli ko'rinish va shakllarda namoyon bo'ladi. Davlat mansabidan foydalanib, noqonuniy mukofot-hadyalar(aniqrog'i pora) olishga ruju qo'yish ko'pincha islohotlar davrida yuz beradi. Fuqarolarning muammolarini hal etish uchun amaldorga pora berishi ko'p hollarda masalani hal etishni tezlashtiribgina qolmay, balki yuz foiz arizachining foydasiga hal etadi. XVIII asr oxiridan boshlab o'arbda jamiyatning korruptsiyaga munosabatida keskin burilish yuz berdi. Davlat hokimiyati unga tobe odamlar farovonligi uchun xizmat qilishi kerak, fuqarolar amaldorlar qonunlarga rioya qilgan holda ishlashi uchun ularni boqadi, degan shior ostida liberal islohotlar o'tkazildi. Xususan, 1787 yilda qabul qilingan AQSh Konstitutsiyasida pora olish eng og'ir jinoyat deb topilib, bunday hollarda hatto AQSh prezidentiga impichment e'lon qilinishi mumkinligi qayd etildi.

XX asrning ikkinchi yarmiga kelib bir mamlakatdagi korruptsiya boshqa mamlakatlar rivojiga ham salbiy ta'sir etishi ravshanlashdi. Korporatsiyalar tomonidan xorijdagi oliy mansabdorlarni sotib olish ommaviy tus oldi. O'ta darajada korruptsiyalashgan davlatlar uchinchi dunyo bilan cheklanmay qoldi, 90-yillarda sobiq sotsialistik respublikalarda yuz bergan liberallashuv jarayonlari tufayli mansabdorlarning o'z mansab vakolatini suiiste'mol qilishi yanada kuchaydi. «Financial Times» gazetasi 1995 yil 31 dekabrda sonida 1995 yilni "Korruptsiya yili" deb e'lon qildi. Korruptsiya haqidagi bilimlarni targ'ib qilish uchun BMT 9 dekabrni Xalqaro korruptsiyaga qarshi kurashish kuni deb belgiladi.

Statistikaning guvohlik berishicha, poraxo'rlik ayni paytga kelib nihoyatda tahdidli ko'lam va miqyoslarni kasb etmoqda. U ayniqsa, iqtisodiy jinoyatlar orasida yetakchi o'rinni tutadi. Korruptsiyaning insonlarga va umuman, jamiyatga yetkazadigan zarari juda katta. Bu o'rinda ulardan ayrimlarini qayd etish bilan cheklanamiz, xolos.

Jumladan, korruptsiya avvalo, davlat mablag'lari va resurslarini samarasiz taqsimlanishi va sarflanishiga sabab bo'ladi. Davlat apparati ishi samaradorligi pasayishi ham korruptsiya tufayli yuz beradi. Korruptsiyaning avj olishi mamlakatda tadbirkorlarning sinishiga, malakali kadrlarning boshqa mamlakatlarga chiqib

ketishiga sabab bo'ladi. Bu illat oqibatida ishlab chiqarish uchun ajratilayotgan investitsiyalar miqdori kamayib, iqtisodiy o'sish to'xtaydi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda korrupsiyaning ta'siri sababli berilayotgan xalqaro yordamlardan maqsadsiz foydalanish, ijtimoiy tengsizlikning o'sishi kuzatiladi. U aksar hollarda uyushgan jinoyatchilikning kuchayishiga, turli jinoiy to'dalarning mafiyaga aylanishiga va oxir-oqibatda jamiyatda ijtimoiy axloqning pasayishiga olib keladi.

Yuqori darajada korrupsiyalashgan byurokratik apparatlarda katta miqdordagi davlat resurslari oson sindirish yoki bemalol pora olish mumkin bo'lgan kanallarga yo'naltiriladi. Bunday jamiyatda hukmron kuchlar asosiy diqqat-e'tiborini korrupsiyani nazorat qiluvchi mexanizmlarni zaiflashtirishga, matbuot erkinligi va odil sud tizimi mustaqilligini bo'g'ishga qaratadi. Uning eng xavfli ko'rinishlari asosan jinoiy xatti-harakatlar hisoblanadi. Bunga eng avvalo, kamomad(o'g'irlik)ga yo'l qo'yish va poraxo'rlik kiradi. Vakolatli mansabdor shaxsga ishonib topshirilgan resurslar va boyliklarni o'z shaxsiy manfaati uchun sarflashi kamomad deyiladi. U oddiy o'g'irlikdan farq qilib, shaxs boshliqdan yoki mijozdan pul yoki mol-mulkni tasarruf etish uchun qonuniy ruxsat olgan bo'ladi.

Korrupsiya xalqaro savdoda milliard-milliardlab ziyon keltiradi. Aynan mana shu holat keyingi yillarda xalqaro korrupsiya muammosiga e'tiborni qaratishga sabab bo'ldi. Jumladan, amerikalik eksportchi firmalar xorij amaldorlariga pora bera olmagan uchun qulay bitimlarni boy berdi. Va aksincha, ko'pgina YeXHT davlatlarida xorijiy hamkorga pora berish ta'qiqlanmay, balki ularning soliq to'lovlarida bu miqdor chegirib tashlandi. Aytaylik, nemis korporatsiyalarining bunday xarajatlari yiliga 5,6 milliard dollarni tashkil etgan.

Korrupsiyaga munosabat va qarshi kurashish har qaysi mamlakatda o'ziga xos tarzda kechayotir. Jumladan, Rossiyada bu illat uzoq tarixga ega va keng ildiz otib ketgan. Mutaxassislarning tahlilicha, bu davlatda korrupsiya tizimi orqali har yili trillion rublgacha mablag' aylanadi. Bundan ko'rinadiki, korrupsiyaga qarshi kurashish borasida Rossiyada hali ko'p ishlar qilinishi lozim bo'ladi.

Boshqa mamlakat, masalan, Singapurda korrupsiyaga qarshi kurash o'zining qat'iyligi va davomiyligi bilan ajralib turadi. Singapur mustaqillikka erishgan 1965 yilda korrupsiya avjiga chiqqan edi. Uni kamaytirish uchun bir qator vertikal choralar ko'rildi. Xususan, amaldorlar xatti-harakatlarini cheklab qo'yish, byurokratik protseduralarni soddalashtirish kabi choralar shular jumlasidandir. Asosiysi, qonunchilikda bu illatga qarshi og'ir jazolar tayinlandi. Hozirgi kunda Singapur korrupsiyadan xoli mamlakatlar orasida yetakchi o'rinda turibdi.

Ayni kunlarda Saudiya Arabistonida korrupsiyaga qarshi katta kampaniya boshlandi. "Sky News Arabia" telekanali xabariga ko'ra, 4 noyabr kuni korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Oliy qo'mita tuzilgan. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, hukmdor sulola oilasidan 11 nafar shahzoda korrupsiyada ayblanib qo'lga olingan. Bundan tashqari, o'nlab vazirlar hibsga olingan.

2013 yil bahorda Si Szinpin Xitoy davlati raisi etib saylandi. Si Szinpinning ichki siyosatida korrupsiyaga qarshi kurashish asosiy o'rinni tutadi. 2016 yil oktyabrda XRX Kompartiyasi markaziy komissiyasi korrupsiyada ayblanib 1 million nafar davlat xizmatchilariga hukm chiqarilganini ma'lum qildi.

Yurtimizda korrupsiyaga qarshi kurash yuzasidan qanday ishlar olib borilayotgani xususida soʻz yuritadigan boʻlsak, oʻtgan yillar mobaynida poraxoʻrlik, mansab vakolatini suiisteʼmol qilish kabi holatlar boʻyicha qonunchilikda turli jazolar belgilangan. Shunga qaramasdan, bizda bevosita korrupsiyaga oid qonun yoʻq edi.

2016 yil 24 noyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi tomonidan “Korrupsiyaga qarshi kurashish toʻgʻrisida”gi qonun qabul qilinib, u 13 dekabrda Oliy Majlis Senati tomonidan maʼqullandi. Ushbu qonun mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim dasturilamal boʻladi, deb ayta olamiz.

6 ta bob 34 moddadan iborat ushbu qonunning 3-moddasida qorrupsiyaga quyidagicha muxtasar taʼrif beriladi: “Korrupsiya — shaxsning oʻz mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud oʻzga shaxslarning manfaatlarini koʻzlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish;

korrupsiyaga oid huquqbuzarlik — korrupsiya alomatlariga ega boʻlgan, sodir etilganligi uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan qilmish;

manfaatlar toʻqnashuvi — shaxsiy (bevosita yoki bilvosita) manfaatdorlik shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga taʼsir koʻrsatayotgan yoxud taʼsir koʻrsatishi mumkin boʻlgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolarning, tashkilotlarning, jamiyatning yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari oʻrtasida qarama-qarshilik yuzaga kelayotgan yoki yuzaga kelishi mumkin boʻlgan vaziyat”.

Qonunning 4-moddasida korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy tamoyillari bayon etilgan. Xususan, unda qonuniylik, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi, ochiqlik va shaffoflik, tizimlilik, davlat va fuqarolik jamiyatining hamkorligi, javobgarlikning muqarrarligi bayon etilgan.

Biz ushbu maqolada dunyoda ildiz otgan yana bir salbiy illat — korrupsiyaning ayrim jihatlari xususida soʻz yuritdik. Ayni kunda mamlakatimiz Bosh prokuraturasi, sud-huquq idoralari va boshqa tashkilotlar bir yoqadan bosh chiqarib korrupsiyaga qarshi kurash olib borayotganini taʼkidlagan holda, bu saʼy-harakatlar yaqin yillarda oʻz samarasini beradi, deb oʻylaymiz.

Abdumajid AZIMOV